

Martyna SZCZOTKA, Katarzyna SZEWCZUK

*Akademia Ignatianum
w Krakowie*

Innowacyjna działalność metodyczno-organizacyjna nauczycieli wychowania przedszkolnego

Abstract: Innovative Methodological and Organizational Activities of Pre-School Teachers

The European Parliament declared 2009 the Year of Creativity and Innovation. This title has its in-depth justification in changes that may be observed in almost every area of our life. Educational institutions, willing to face the requirements posed by the modern society, also had to react by offering proposals of modernization activities. These reactions included a full range of adaptive measures, from passive acceptance of things to come, to autonomous activities aimed at reorganization of work in preschools and schools. Among activities contributing to the development of educational units, educational innovations occupy a special place. On the one hand, they are a response to the social expectations (in particular of parents who are looking for proper institutions to educate their children) and on the other, to children's interests. Educational innovations are an effect of invention of the teachers who do not want the educational process to be confined to the fulfillment of the core curriculum. Nevertheless, the necessity of preparing them and introducing them also results from the binding legal provisions.

The subject matter of this study are educational innovations. The objective of the study is the description of selected innovative activities performed by preschool teachers. The authors focused on presentation of possibilities for supporting children's development with the use of educational balls ("Eduball"), a musical instrument — "flageolet", the Tuputan methods and the magic carpet (a didactic aid used during physical exercises). All the described educational innovations were introduced in selected preschools (Municipal Preschool No. 10 in Jaworzno, Local Government Preschool No. 33 in Krakow, Municipal Preschool No. 19 in Jaworzno and Public Preschool No. 1 in Nowe Skalmierzyce).

Key words: innovation, educational innovation, innovation types, preschool teacher

Słowa kluczowe: innowacja, innowacja pedagogiczna, rodzaje innowacji, nauczyciel wychowania przedszkolnego

Wprowadzenie

Współcześnie obserwujemy dynamiczne i różnorodne zmiany w otoczeniu społecznym instytucji oświatowych. Przeobrażenia, których jesteśmy świadkami, wymuszają na placówkach edukacyjnych podjęcie działań o charakterze przystosowawczym. Kwestia dostosowania edukacji do zmieniającego się świata nie jest sprawą dobrej lub złej woli, a problemem dalszego istnienia lub rozwoju placówki. Brak akceptacji tych uwarunkowań i deprecjonowanie potrzeby działań adaptacyjnych może skutkować izolacją i wyobcowaniem instytucji, a w konsekwencji jej zamknięciem. Działania przystosowawcze mogą przybierać różną formę, od biernej akceptacji zastanej rzeczywistości, przez reakcje samoregulujące, aż do postaw prospektywnych (Przyborowska, 2007, s. 42).

Procesy adaptacyjne zachodzą nie tylko na gruncie ideologii edukacji oraz wychowania. Bardziej widoczne są w praktycznych rozwiązaniach, które proponują poszczególne placówki, np. poszerzeniu oferty zajęć edukacyjnych w celu zachęcenia potencjalnych klientów do skorzystania z usług przedszkola czy szkoły. Współcześnie przed każdą placówką oświatową stoją wyzwania związane z realizacją nowych przedsięwzięć, które będą w stanie sprostać dynamicznym zmianom i oczekiwaniom społecznym, a także zainteresowaniom dzieci. Takie zadania mogą być wypełniane przez indywidualne, podmiotowe podejście do każdego dziecka, wprowadzanie nowatorskich metod i form pracy, które rozwijają twórcze myślenie, a także umożliwienie wychowankom, przynajmniej w pewnym zakresie, swobody działania i podejmowania samodzielnych wyborów. W tym obszarze edukacyjnej działalności szczególne miejsce mają innowacje pedagogiczne, wspierające kreatywność człowieka i poszerzające jego intelektualne możliwości.

Zakres i treść pojęcia *innowacja pedagogiczna*

Określenie współczesnej epoki innowacyjną nie jest bezpodstawne. Aktualnie wiele dyscyplin naukowych wykazuje żywe zainteresowanie problematyką innowacyjności, czego dowodem są liczne publikacje podejmujące tę tematykę oraz konferencje o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Wskazują one na współistnienie wielości terminów, które służą określeniu podobnych lub identycznych zjawisk, a zakres interpretowania pojęcia *innowacja* jest niezmiernie szeroki. Każda dyscyplina naukowa analizuje go z innej perspektywy, ukazując nowy wymiar omawianego terminu. Słowo *innowacja* pochodzi od łacińskiego *innovatis*, co oznacza odnowienie, tworzenie czegoś nowego (por. Smak, 2014, s. 15). Na gruncie literatury polskiej pojęcie to definiowane jest jako „wprowadzenie czegoś nowego, rzecz nowo wprowadzona, nowość, reforma” (Tokarski

(red.), 1980, s. 307), a najczęściej utożsamiane jest z określeniem *zmiana*. Należy mieć jednak na uwadze, że o ile każda innowacja jest oznaką zmiany, to już nie każda zmiana może być uznana za innowację. Innowacje to zmiany przyczyniające się do postępu, rozwoju danej instytucji, zwykle o charakterze jakościowym. Za innowację można uznać również zmiany, które miały na celu polepszenie sytuacji, udoskonalenie czegoś, ale z perspektywy czasu okazały się chybione. A. Pomykalski wyjaśnia innowację jako proces, który obejmuje wszystkie działania związane z kreowaniem pomysłu, a następnie jego wdrażaniem (za: Bender, 2016, s. 5).

Pojęcie *innowacja* do literatury ekonomicznej zostało wprowadzone w 1911 r. przez Josepha Schumpetera. Jednak zainteresowanie nauki innowacjami obserwujemy dopiero od lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. Termin *innowacja* odnosi się do każdej sfery ludzkiego życia, a Peter F. Drucker wyróżnił cztery zasady, które definiują to pojęcie:

1. Celowa, systematyczna innowacja zaczyna się od analizy szans, od przemyślenia źródeł innowacyjnych możliwości.

2. Innowacja odnosi się zarówno do procesu koncepcyjnego, jak i percepcyjnego. Oznacza to, że skuteczny innowator powinien wypracować analitycznie cel innowacji, a następnie przyjrzeć się klientom, użytkownikom, aby dostrzec ich oczekiwania, wartości, potrzeby.

3. Aby innowacja była skuteczna, musi być prosta i skoncentrowana na pożądanym efekcie.

4. Skuteczne innowacje zaczynają się od prostych, drobnych działań, skupiają się na zrobieniu jednej konkretnej rzeczy (Smak, 2014, s. 15).

Na gruncie pedagogiki pojęcie innowacji obejmuje zdarzenia o różnym stopniu szczegółowości. W. Okoń (2001, s. 138) innowację pedagogiczną definiuje jako zmianę całości lub części (tj. jego ważnych składników) struktury systemu szkolnego (dydaktycznego, wychowawczego). Jej celem jest wprowadzenie ulepszeń dotyczących pracy nauczycieli (metod i środków) oraz uczniów, a także treści programowych bądź warunków materialno-społecznych pracy szkolnej. W zależności od charakteru i zakresu zmian możemy wyróżnić nowatorstwo pedagogiczne (to działalność nauczycieli w celu ulepszenia wzorców pracy dydaktycznej i wychowawczej) oraz twórczość pedagogiczną (to proces lub wytwór działania, którego celem jest tworzenie nowych wzorców w teorii i praktyce). W nieco węższym zakresie pojęcie innowacji pedagogicznych definiuje E. Smak. Podążając śladem jej rozważań, dowiadujemy się, że „innowacją pedagogiczną jest twórcze rozwiązanie praktyczno-pedagogiczne polegające na świadomym wprowadzeniu do zastanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej *novum*, które warunkuje uzyskanie lepszych wyników w relacji do dotychczasowych sposobów, środków, form i nakładu sił” (2014, s. 16). Cytowane wyżej definicje uwydatniają dwa aspekty zaistnienia innowacji. Pierwszym z nich jest dotychczasowa rzeczywistość edukacyjna, a drugim

nowe realia, do których wprowadza się zmiany, burząc porządek. Wszelkie innowacje wynikają zatem z potrzeby dostosowania nowych rozwiązań do zmieniających się realiów kształcenia w takim stopniu, aby przyczyniały się do rozwoju instytucji oświatowych.

Autorem kolejnej definicji jest J. Pólturzycki, którego zdaniem innowacja pedagogiczna oznacza „wszelkie zmiany zachodzące w dziedzinie wychowania, kształcenia, organizacji i uwarunkowań szkolnictwa, a także innych form oświaty” (2003, s. 332). Zauważa on również, że zmiany o charakterze innowacyjnym mogą przybierać formę okazjonalną lub systematyczną, ukierunkowaną bądź pozbawioną kierunku, implikującą postęp albo powodującą regres w praktyce pedagogicznej. Główne kategorie zmian innowacyjnych w pedagogice zdaniem R. Schulza zamykają się w pięciu elementach i dotyczą:

- procesów planowania i realizacji reform oświatowych;
- bieżącej działalności modernizacyjnej administracji oświatowej;
- zastosowania w praktyce wyników badań naukowych;
- działalności eksperymentalnej szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych;
- twórczości pedagogicznej nauczycieli (por. tamże).

Termin *innowacja pedagogiczna* znajduje również doprecyzowanie w Rozporządzeniu MEN zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki. W świetle obowiązujących przepisów prawa oświatowego „innowacją pedagogiczną są nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające poprawić jakość pracy szkoły (lub innej placówki)”¹. Definicja ta nie koncentruje się zatem na analizie istoty innowacyjności, a raczej na wskazaniu różnych jej rodzajów. Innowacje programowe dotyczą zmian w zakresie programów zajęć edukacyjnych, np. poszerzenie ich o nowe treści. Swym zasięgiem obejmować mogą cały ustroj szkolny bądź wybrane jego elementy. Innowacje organizacyjne odnoszą się do organizacji procesu kształcenia, wychowania czy opieki. W tym obszarze możemy zaobserwować np. zmianę liczby uczniów w klasie, czasu trwania zajęć, a także współpracę ze środowiskiem i organizacją zarządzającą oświatą. Ostatnie wymieniane przez MEN innowacje (innowacje metodyczne) dotyczą wprowadzania nowatorskich rozwiązań w zakresie metod pracy dydaktycznej, wychowawczej lub opiekuńczej. Ich przykładami mogą być nowoczesne (aktywizujące, problemowe) metody nauczania-uczenia się, innowacyjne sposoby prezentacji materiału, jego utrwalania i sprawdzania, a także niestandardowe formy pracy.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20020560506> (dostęp: 3 XII 2016).

W literaturze przedmiotu możemy spotkać bardzo dużo różnorodnych kryteriów klasyfikacji innowacji. Sytuacja ta przyczynia się do braku przejrzystości i precyzji przyjętych podziałów, a także do zaliczania tej samej innowacji do kilku grup w zależności od przyjętego kryterium. Biorąc pod uwagę tradycyjne funkcje szkoły, możemy wyodrębnić następujące innowacje:

— dydaktyczne (kształceniowe), które usprawniają proces nauczania-uczenia się. Dotyczyć one mogą wszystkich elementów kształcenia, tj. celów i treści kształcenia, zasad i metod pracy, wykorzystywanych środków dydaktycznych oraz form organizacyjnych nauczania;

— wychowawcze, których zadaniem jest rozwiązywanie problemów wychowawczych, ale również tworzenie sytuacji pobudzających rozwój osobowości uczniów, budowanie atmosfery sprzyjającej uczeniu się. Ten rodzaj innowacji może dotyczyć wszelkich zmian w zakresie celów, treści, zasad, metod, środków i form oddziaływań pedagogicznych (Bender, 2016, s. 5–6).

W odniesieniu do stopnia kreatywności możemy wyróżnić innowacje nowatorskie (przynoszące radykalne zmiany; zakładamy, że im wyższy stopień nowości, tym głębsze ugruntowanie teoretyczne) oraz doskonalące (pogłębiające i wzbogacające praktykę pedagogiczną o nowe elementy systemowe). Jeżeli punktem odniesienia jest kryterium autorstwa, możemy mówić o innowacjach adaptowanych i adoptowanych, natomiast w sytuacji, kiedy bierzemy pod uwagę źródło lub inicjatora zmian, możemy wyróżnić innowacje zewnętrzne (sygnały inicjowania zmian płyną np. od władz oświatowych) oraz innowacje wewnętrzne (bodźcami wywołującymi zmiany są potrzeby placówki, a także społeczności ją tworzącej) (tamże). Innowacje mogą być także rozumiane czynnościowo i rzeczowo. Te pierwsze odnoszą się do całościowego cyklu projektowania i zastosowania nowości, np.: opracowanie nowych treści programowych, wdrażanie nowych form kształcenia. Innowacje rzeczowe dotyczą natomiast wytworu aktywności twórczej jako treści zmiany, jako nowego elementu pedagogicznego doświadczenia, np. nowa skala ocen, nowy typ ustrojowy szkoły, nowy program edukacyjny (Przyborowska, 2013, s. 53).

Duża różnorodność podziałów innowacji pedagogicznych oraz wielość kryteriów implikuje trudności w ich klasyfikowaniu na użytek formalnych wymagań związanych z ich wdrożeniem. Zgodnie z przywoływanym już wcześniej rozporządzeniem MEN władze oświatowe oczekują przyporządkowania zgłoszonej innowacji do trzech wskazanych w nim kategorii. Dlatego też odwołanie się do prawa oświatowego w przypadku realizacji innowacji pedagogicznych przez placówki wydaje się konieczne.

Właściwe innowacje pedagogiczne, które są nośnikami zmian w systemie oświaty, charakteryzują się następującymi cechami:

— konkretnymi, wymiernymi i wyższymi efektami dydaktyczno-wychowawczymi w porównaniu z dotychczasowymi wynikami;

- twórczym charakterem, nowością (obiektywną bądź subiektywną), niestandardowością i oryginalnością proponowanych pomysłów;
- ugruntowaniem teoretycznym z wyraźną argumentacją i jasnym sprecyzowaniem potrzeby zmian;
- celowością — cele i zadania edukacyjne są bardzo precyzyjnie sformułowane;
- planowością, gdyż zakładają opracowanie planu działania, w którym zawieramy m.in. kosztorys, osoby przewidywane do współpracy, materiały dydaktyczne itd.;
- etapowością, która odpowiada określonej strukturze działania zbieżnej z modelem rozwiązywania problemów;
- relatywnością, ponieważ istnieją trudności w określeniu przewidywanych skutków;
- jawnością i wieloaspektowością;
- wynikowością, gdyż każda innowacja powinna podlegać weryfikacji w praktyce. Zakłada się tu możliwość ewaluacji osiągnięć uczniów oraz samego nauczyciela, a także możliwości upowszechniania wyników danej innowacji (Kwaśniewska, 2014, s. 116–117).

Przyczyny podejmowania działań innowacyjnych w placówkach oświatowych

Przedszkola już od ich powstania były placówkami, w których wprowadzano wiele zmian udoskonalających ich funkcjonowanie. Już w okresie międzywojennym, kiedy kształtowały się podstawy pedagogiki przedszkolnej, w placówkach tych wykorzystywano założenia systemu Marii Montessori, koncepcję Friedricha Froebela, a także posługiwano się elementami „metody ośrodków zainteresowań” i wielu innych (Brańska, 1994, s. 209). Działania takie miały na celu zwrócenie uwagi na samo dziecko w procesie edukacji, ukazanie nowych sposobów nauczania, wprowadzenie trwałych wartości do wychowania przedszkolnego. Powojenne programy wychowania przedszkolnego kładły natomiast nacisk na wychowanie zdrowotne oraz funkcje opiekuńcze przedszkola, co było uwarunkowane sytuacją społeczną kraju. Również współcześnie, obok tradycyjnych metod nauczania, w wielu przedszkolach wykorzystywane są metody aktywizujące i problemowe, a także różne koncepcje kształcenia. Należy do nich zaliczyć: metodę „dobrego startu”, techniki Freineta, metodę „ruchu rozwijającego”, metodę „opowieści ruchowej” i wiele innych, które jako uznane na świecie zostały przeniesione i zaadaptowane na gruncie polskim. Innowacje pedagogiczne są zatem wpisane w pracę każdej placówki przedszkolnej, są stałym elementem jej rozwoju oraz czynnikiem umożliwia-

jącym przystosowanie instytucji oświatowych do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

Wdrażanie innowacji pedagogicznych w placówkach przedszkolnych jest uwarunkowane trzema podstawowymi czynnikami. Pierwszy z nich dotyczy osoby samego nauczyciela. Zdaniem S. Palki jednym ze źródeł inicjujących potrzebę nowatorstwa jest twórczy charakter pracy nauczycieli, którzy traktują ją nie tylko jako rzemiosło, lecz także i przede wszystkim jako sztukę (Palka, 1992, s. 9). Dzięki takiemu podejściu do procesu edukacyjnego praca nauczyciela nabiera blasku, traci znamiona rutyny i szablonowości, wyprzedza swój czas. Nauczyciel innowator stwarza sobie szansę rozwoju, doskonalenia własnego warsztatu pracy, twórczego niepokoju, łączenia teorii naukowej z praktyką pedagogiczną. Przyczyn realizacji przez nauczycieli działań innowacyjnych możemy upatrywać w trzech źródłach:

1. Realizowanie innowacji, które były już wprowadzone w innych szkołach, a także zaprojektowanych przez innych nauczycieli. Jest to dyfuzja i asymilacja innowacji spoza systemu danej szkoły, która wydaje się najłatwiejsza do zastosowania.

2. Wdrażanie przez nauczycieli odkryć pedagogicznych do praktyki szkolnej, czyli łączenie teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką. Ten sposób innowacji jest bardzo trudny do realizacji.

3. Samodzielne wytwarzanie innowacji przez nauczycieli na podstawie własnego doświadczenia zawodowego. Innowacje tego typu są bardzo wartościowe i wyzwalają twórcze możliwości nauczycieli, lecz zwraca się uwagę, że balansują one pomiędzy dwoma biegunami: oryginalnymi odkryciami wzbogacającymi teorię i praktykę pedagogiczną oraz odkryciami subiektywnie nowymi — nowymi dla samego nauczyciela (tamże, s. 10).

Drugim, równie ważnym powodem podejmowania działań nowatorskich w placówkach oświatowych są dzieci i uczniowie. Nauczyciele starają się wychodzić naprzeciw oczekiwaniom i zainteresowaniom dzieci. Wiedzą, że współczesne społeczeństwo potrzebuje nie tylko jednostek wykształconych, ale osób twórczych, które w przyszłości będą przekształcały otaczającą rzeczywistość. Takie podejście do procesu edukacji wymaga niestandardowych rozwiązań, nowatorskich pomysłów, aktywizujących metod i form kształcenia. W placówkach, w których nauczyciele nie boją się innowacyjnych wyzwań, dzieci mają szansę odkryć własne zdolności i talenty, często nieuświadomiane przez rodziców. Dzięki innowacjom pedagogicznym dziecko może odkryć fascynację nauką, która przestaje być biernym przyswajaniem treści podręcznika. Reasumując: potrzeby młodych ludzi są motorem napędzającym, wymuszającym wprowadzenie zmian w wielu dziedzinach życia, w tym także edukacji.

Ostatnim, trzecim powodem realizacji innowacji pedagogicznych są zmiany rzeczywistości społecznej, kulturowej, ekonomicznej w środowisku działania

szkół (ujmowanym w mikro- i makroskali) i konieczność dostosowania działalności placówek oświatowych do tych nowych sytuacji (tamże).

Innowacja, także ta, pojawiająca się na terenie placówek oświatowych, zawsze poprzedzona jest uczuciem rozczarowania, doświadczeniem braku satysfakcji z wykonywanej pracy czy głęboką refleksją nad tym, co zrobić, aby było lepiej. Słusznie podkreśla J. Radziejewicz, że „każda innowacja jest wyrazem niezadowolenia z dotychczasowego stanu rzeczy” (2003, s. 85). To niezadowolenie może mieć różne źródła, wśród których wymienimy:

- niezadowolenie z rezultatów własnej pracy;
- niedogodności wynikające z funkcjonowania placówki oświatowej;
- narastanie niepokojących zjawisk w pracy placówki;
- oczekiwania odbiorców usług edukacyjnych oraz chęć sprostania im;
- własne aspiracje zawodowe, pragnienie dążenia do „mistrzostwa osobistego” (Bender, 2016, s. 6).

Nauczyciel innowator w wychowaniu przedszkolnym

Można zaryzykować stwierdzenie, że podejmowanie w rzeczywistości edukacyjnej działań o charakterze innowacji przestaje być jedynie incydentalną reakcją na zmieniające się od czasu do czasu okoliczności, a staje się praktyką coraz bardziej powszechną. W sytuacji, w której zmiana staje się normą, normą powinno stać się również ciągle dostosowywanie się do „nieustannie nowej” rzeczywistości. Bycie innowatorem nie jest łatwe, wymaga dodatkowej pracy, zaangażowania i odpowiedzialnego wywiązywania się z podjętych zadań, szczególnie w sytuacji braku zewnętrznego wsparcia i zainteresowania działaniami realizowanymi na terenie placówki. Brak zaangażowania nauczycieli w naprawę otaczającej rzeczywistości często zwiększa frustrację z powodu braku poczucia sprawstwa i wpływu na reformę szkolnictwa oraz zrzucania na innych odpowiedzialności za obecny stan edukacji. Dlatego ważne jest, aby nauczyciele byli projektodawcami i realizatorami innowacji faktycznych, przemyślanych, realnie zmieniających rzeczywistość edukacyjną, czyli takich nowatorskich i racjonalizatorskich działań w edukacji, które nie są mistyfikacją oraz działaniem pozornym, a ich efektywność, użyteczność oraz oryginalność jest uznana, popularyzowana i adaptowana przez innych. Nauczyciel innowator powinien odznaczać się niekonwencjonalnym podejściem, umiejętnością wnikliwej obserwacji otaczającego świata oraz właściwego stawiania problemów, nieszablonowych pytań. Nie może też zabraknąć mu zapału do pracy i wytrwałości w dążeniu do celu, gdyż proces innowacji jest bardzo złożony, wymaga cierpliwości oraz ogromnej determinacji. M. Kotarba-Kańczugowska (2009, s. 20) pisze, iż dzięki innowacyjnej działalności nauczycieli podnosi się skuteczność procesu kształcenia, a także

maksymalizuje się wydajność pracy przy zminimalizowanym wysiłku. Następuje to w wyniku kontynuacji dotychczasowych rozwiązań (bądź też powrotu do wcześniejszych koncepcji), wzbogaconych o nową, lepszą jakość. Autorka pisze ponadto o modernizacjach, rozumianych jako lepsze rozwiązania wprowadzane w celu sprostanania wymaganiom współczesności, które unowocześniają pracę nauczyciela. Najczęściej modernizacjami nazywane są wszelkie nowe technologie, pomoce dydaktyczne, które wprowadza się w procesie kształcenia. Celem innowacji jest również nowatorstwo, które rozumie się jako autorskie opracowanie projektu modyfikacji w odpowiedzi na specyficzne potrzeby dydaktyczno-wychowawcze konkretnej placówki (tamże). Zmiany te muszą być twórcze, oryginalne, a przede wszystkim nowe. E. Jagiełło (2011, s. 59) podkreśla, iż nadrzędnym celem działań innowacyjnych jest dostarczenie uczącym się wielu bodźców kształtujących logiczne myślenie, wyobraźnię, aktywność własną oraz twórczą. Najistotniejszym jednak celem, który powinien przyświecać wszelkim ideom związanym z wywoływaniem zmiany — z założenia: na lepsze — powinno być dobro wychowanka, inicjowanie konstruktywnych przemian w jego myśleniu, emocjach, zachowaniu. Trzeba bowiem pamiętać, że jest on beneficjentem wszelkich pomysłów innowacyjnych, ambicji nauczyciela i w nim pozostają ślady tej działalności (Dudel i in., 2014, s. 60).

Biorąc pod uwagę liczne korzyści związane z działalnością innowacyjną nauczycieli, dokonano analizy wykazów innowacji zamieszczonych na stronach kuratoriów oświaty kilku wybranych województw. Wybór zestawień do analizy nie był przypadkowy, podyktowany był zarówno dostępnością zamieszczonych tam informacji, jak i treścią innowacji.

Tabela 1. Liczba innowacji pedagogicznych zgłoszonych i realizowanych w placówkach wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2015/2016 w wybranych województwach

Województwo	Liczba innowacji ogółem	Liczba innowacji w wychowaniu przedszkolnym
śląskie	681	119
świętokrzyskie	154	15
łódzkie	319	49
małopolskie	756	73
podlaskie	157	40
pomorskie	118	13
wielkopolskie	609	118
warmińsko-mazurskie	204	37
opolskie	473	70

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie powyższych danych można zauważyć, że nauczyciele wychowania przedszkolnego licznie upowszechniają ciekawe inicjatywy podejmowane

w pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi, dzielą się sprawdzonymi przedsięwzięciami z zakresu dydaktyki, wychowania, opieki oraz organizacji pracy przedszkola, które w sposób skuteczny i efektywny wpływają na poprawę jakości edukacji. Określenia rodzaju innowacji, jak wynika z wcześniej przytoczonego rozporządzenia, dokonuje sam autor (autorzy), kierując się własną oceną wagi i znaczenia wprowadzanych zmian i na tej podstawie zaliczając innowację do któregoś z wymienionych rodzajów. Można zauważyć, że wśród najczęściej podejmowanych działań innowacyjnych dominują te o charakterze programowym, metodycznym lub mieszanym, np. programowo-metodycznym, organizacyjno-programowym czy metodyczno-organizacyjnym.

Tabela 2. Rodzaj innowacji pedagogicznej

Województwo	Rodzaj innowacji			
	programowa	metodyczna	organizacyjna	mieszana
śląskie	26	24	2	67
świętokrzyskie	1	5	–	9
łódzkie	16	5	–	28
małopolskie	16	21	–	36
podlaskie	10	8	–	22
pomorskie	3	4	–	8
wielkopolskie	23	29	3	63
warmińsko-mazurskie	8	9	–	20
opolskie	21	18	3	28

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejszym celem wszystkich innowacji pedagogicznych, jak już wspomniano, jest zmiana praktyki oświatowej tak, aby wspomagała prawidłowy i wszechstronny rozwój jednostki. Głównym założeniem jest proponowanie takich zmian, które cechuje odmiennosc od dotychczas stosowanych rozwiązań. Świat, który zmienia się pod wpływem szybkiego rozwoju nauki i techniki, wymaga od placówek dydaktyczno-wychowawczych, a zwłaszcza od nauczycieli, dokonywania zmian zarówno w zakresie kształcenia, jak i samokształcenia, bycia innowacyjnym i kreującym innowacyjność innych. Zadaniem tych placówek jest odpowiedź na wyzwania czasu, kształtowanie osobowości nowoczesnej, zdolnej do rozwiązywania problemów współczesnego świata.

Przykładowe działania innowacyjne nauczycieli przedszkoli

Praca z dziećmi na pierwszym etapie edukacji wymaga od nauczyciela stosowania różnorodnych metod, form oraz środków dydaktycznych, tak aby dziecko osiągnęło sukces, a nauczyciel — pożądany efekt. Te dwie, jakże ważne zależ-

ności, nie zawsze idą w parze. O ile nauczyciel cierpliwie zaczeka na rezultaty swojej pracy, o tyle dziecko szybko się zraża, zniechęca i nie podejmuje kolejnych prób pokonania danej trudności. Nauczyciele niejednokrotnie stają przed problemem, jak urozmaicić i uatrakcyjnić proces kształcenia.

Jednym z ciekawych rozwiązań są piłki edukacyjne Eduball. Innowacja, którą realizowano w Przedszkolu Miejskim nr 10 w Jaworznie, powstała w celu wspomaganie dzieci w zakresie wczesnego przyswajania nauki czytania oraz działań matematycznych. Nauka czytania, pisanie oraz nabywanie umiejętności matematycznych jest obecnie jednym z ważniejszych zadań edukacyjnych przedszkola. Dzięki piłkom i zabawowym formom aktywności ruchowej dziecko zdobywa wiedzę i umiejętności nie tylko ruchowe — zaczyna łączyć aktywność fizyczną z umysłową, ma możliwość uspołecznienia. Uczenie się przez zabawę zmniejsza lęk, stres i agresję. Dzięki wykorzystaniu piłek edukacyjnych efektywniejszy jest sam proces uczenia się, zwiększa się samodzielność i kreatywność dziecka. Piłki Eduball umożliwiają kształtowanie jego osobowości przez pobudzanie, aktywizowanie, rozwijanie twórczych postaw, skłanianie do podejmowania różnych działań kreatywnych, wspieranie w dążeniu do celu. Eduball to nabywanie kompetencji kluczowych przez aktywne działanie i uczenie się wieloma zmysłami. Są ciekawym i cennym uzupełnieniem tradycyjnych metod stosowanych w przedszkolach. Umiejętne wykorzystanie piłek w procesie dydaktyczno-wychowawczym staje się pomocnym instrumentem we wszechstronnym przygotowaniu dziecka do szeroko rozumianego życia społecznego, gdyż przez specyfikę zajęć angażowana jest cała sfera doznań fizycznych, psychicznych i społecznych. Atrakcyjność zabaw, gier i ćwiczeń z piłkami edukacyjnymi — związana z obszarem aktywności umysłowej i ruchowej, podejmowanej przez dzieci w różnym wieku, o różnym poziomie sprawności fizycznej i ruchowej, a także o różnym poziomie sprawności intelektualnej — polega na tym, że każdy może je wykonywać na miarę swoich możliwości i umiejętności, tworząc takie rozwiązania, w których jest w stanie uczestniczyć. Na podkreślenie zasługuje stwierdzenie, że ćwiczenie, zabawa lub gra z piłkami edukacyjnymi jest swoistą praktyką, tworzącą sprzyjające okoliczności doskonalenia dziecka. Polega to na tym, że dziecko zaangażowane jest fizycznie w zabawę, ćwiczenie lub grę, ale na gruncie czynności umysłowych. Ćwiczenia, zabawy i gry z piłkami należą do najbardziej atrakcyjnych i lubianych przez dzieci form aktywności ruchowej. Umiejętny dobór ćwiczeń, zabaw i gier z piłką, stosowanie różnorodnych zadań zarówno indywidualnych, jak i grupowych pozwala nie tylko na doskonalenie sprawności intelektualnej i ruchowej dziecka, ale również na tworzenie takich sytuacji podczas zajęć, aby dziecko było „potrzebne” grupie, a grupa „potrzebna” dziecku.

„Flażolet — instrument dla przedszkolaków i profesjonalistów” to nazwa kolejnej innowacji. Jedną z podstawowych form aktywności muzycznej w przed-

szkolu jest muzykowanie na różnych instrumentach. Odgrywa ono szczególnie ważną rolę we wspieraniu rozwoju. Zabawy w muzykowanie stwarzają sprzyjające warunki dla rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka, doskonalenia jego procesów poznawczych oraz ćwiczenia zmysłów i motoryki. Wzbogacają osobowość dziecka, są okazją do samopoznania i samokształcenia. Dają nieopowtarzalną szansę doświadczenia radości z tworzenia oraz obserwowania efektów swojej pracy. Projekt realizowano w Samorządowym Przedszkolu nr 33 w Krakowie. Był on efektem osobistej fascynacji autorki walorami instrumentu oraz jego możliwościami, o których przekonała się podczas odbywania szkolenia z tego zakresu prowadzonego w ramach kursu trenerskiego Systemu Edukacji przez Ruch według założeń Doroty Dziamskiej. Muzykowanie na flażoletach pozwala dzieciom na kontakt z ciekawym, nietypowym dla polskich szkół i przedszkoli instrumentem. Łatwość opanowania gry na flażolecie i możliwość szybkiej prezentacji swych umiejętności w większym zespole zachęca do muzykowania i dostarcza dziecku wiele radości. Sposób nauki gry na flażolecie jest zgodny z naturalnym rozwojem dziecka. Najpierw dzieci poznają melodię, słyszą piosenkę, śpiewają, wystukują rytm lub rytmicznie się poruszają, później naśladują poznane dźwięki na flażolecie, próbując odczytywać nuty. Flażolet jest instrumentem, który, nie wymagając od dzieci wielkich umiejętności, żmudnych ćwiczeń czy wiedzy, daje szybki efekt w postaci samodzielnej umiejętności zagrania przez dziecko krótkiej melodii. Wspólna gra na flażoletach pozwala dzieciom rozwijać umiejętność współdziałania i skupiania się, buduje też poczucie własnej wartości. Flażolet jest instrumentem mało znanym i niedocenianym w edukacji muzycznej dzieci. Wciąż jest niewiele przedszkoli oraz szkół, w których dzieci mają okazję poznawać ten instrument. Nauka gry na flażolecie pokazuje dzieciom, że w sposób łatwy i przyjemny mogą nauczyć się grać na instrumencie, nie czytając zapisu nutowego. Ucząc się gry, rozwijają wiele różnych, ważnych dla ich dobrego funkcjonowania umiejętności, takich jak: zdyscyplinowanie, koncentracja uwagi, spostrzegawczość, słuch muzyczny, wrażliwość estetyczna, umiejętność współdziałania w zespole, koordynacja wzrokowo-słuchowo-ruchowa oraz sprawność manualna. Podczas zajęć z gry dzieci uczą się przez samodzielne działanie, obserwowanie i naśladowanie. Stosowane formy pracy (zespołowa, grupowa, indywidualna) pozwalają na zindywidualizowane podejście do potrzeb każdego z dzieci. Są dzieci, które same chętnie prezentują swoje umiejętności na forum, inne potrzebują wsparcia kolegów lub nawet całej grupy. Dzięki zastosowanym metodom i formom pracy dzieci chętnie muzykują. Kiloro z nich kontynuuje również w domu ćwiczenia gry na tym instrumencie.

Tuż po tym, jak opisałam nowatorską metodę, której zasadniczym celem jest precyzyjna nauka tańca oraz możliwość prowadzenia różnorodnych zabaw ruchowych z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, a także z dziećmi nie-

pełnosprawnymi. Do prowadzenia zajęć metodą Tuputana wykorzystuje się dywan edukacyjny o wymiarach 4×4 m, z odpowiednio wyznaczonymi liniami, które ułatwiają precyzję ruchów. Sekret dywanu tkwi w jego prostocie i minimalizmie. Są na nim wyrysowane linie proste w czterech kolorach: czerwonym, żółtym, niebieskim i zielonym. Dzięki temu dziecko nie zostaje przytłoczone mnogością bodźców i może skupić się na zadaniach wyznaczonych przez nauczyciela. Dzieci poruszają się wzdłuż linii do konkretnych punktów i w ten sposób zapamiętują układy taneczne oraz choreografię. Muzyka wyznacza rytm i tempo, a dywan konkretne ruchy i kroki. Podczas zabaw i nauki metodą Tuputana dzieci doskonają precyzję ruchów oraz rozwijają wyobraźnię ruchową i koordynację wzrokowo-słuchową. Funkcjonalność dywanu jest bardzo duża. Można go wykorzystać także do edukacji matematycznej, gdy podczas wspólnych zabaw dzieci rozpoznają i nazywają figury geometryczne, przeliczają w zakresie 1–6 (lub większym) oraz nazywają i utrwalają podstawowe kolory (żółty, zielony, niebieski, czerwony). Dzięki przejrzystej strukturze dywanu dzieci rozumieją i prawidłowo wykonują polecenia, ponieważ mogą odnieść się do konkretnych punktów. Co więcej, przestrzegają reguł bezpiecznej zabawy, a także mogą być uczone wielu przydatnych umiejętności zwiększających ich bezpieczeństwo — przechodzenie przez pasy, poruszanie się po ulicy itp. Autorka metody Tuputana Mariola Stryja (pedagog, nauczyciel rytmiki, autorka piosenek, zabaw integracyjnych oraz bajek muzycznych dla dzieci) opracowała ją na podstawie doświadczeń zdobytych podczas wieloletniej pracy z dziećmi. Innowacja pedagogiczna „Tuputan” adresowana była do najstarszych grup dzieci pięcioletnich uczęszczających do Przedszkola Miejskiego nr 19 w Jaworznie, a także do dzieci uczęszczających do koła rytmiczno-tanecznego „Tuputan”. Tematyka zajęć była dostosowana do możliwości rozwojowych wychowanków. Realizacja treści odbywała się podczas zajęć dydaktyczno-wychowawczych, zajęć popołudniowych, spotkań z rodzicami, prezentacji i występów na forum przedszkola.

Magiczny dywan to interaktywna pomoc dydaktyczna wykorzystywana podczas ćwiczeń, gier i zabaw ruchowych w Publicznym Przedszkolu nr 1 w Nowych Skalmierzycach. Zabawa i nauka z jej wykorzystaniem rozwija u dzieci motorykę, koordynację wzrokowo-ruchową, koncentrację uwagi, spostrzegawczość i szybkość reakcji. Ponadto wpływa pozytywnie na interakcje między dziećmi i zapobiega alienacji. Dzięki interaktywnym grom i zabawom, takim jak: „Literki”, „Tropiciele śladów”, „Wesołe minki”, „Liście”, „Planety”, „Elf”, „Archeologia” czy „Wyraź siebie”, można realizować wiele treści zawartych w podstawie programowej. Interaktywny dywan to zintegrowany system czujników ruchu, który zawiera w sobie projektor, komputer oraz tablicę interaktywną. Jego funkcjonalność umożliwia szerokie spektrum zastosowania w każdym pomieszczeniu, na jasnym, jednolitym podłożu. Obraz wyświetlany

ze specjalnie zaprojektowanego rzutnika tworzy „wirtualny, magiczny dywan”, na którym dzieci przeżywają wspaniałe przygody, począwszy od gier i zabaw ruchowych po edukację poznawczą ze wszystkich dziedzin wiedzy. Dziecko podczas zabawy ingeruje w jej tok za pomocą ruchów rękami lub nogami. Wymiary interaktywnego dywanu to około 2×3 m. Zaletą tej pomocy dydaktycznej jest także wyjątkowa łatwość w obsłudze — nauczyciel steruje urządzeniem przy użyciu pilota (zasada działania jest taka sama jak w przypadku pilota do telewizora). Jest to możliwe, ponieważ urządzenie składa się z integralnych elementów.

Podsumowanie

Obecnie jesteśmy świadkami wielu radykalnych zmian zachodzących niemal w każdej dziedzinie życia. Zmieniają się programy nauczania, które zarówno wśród nauczycieli, jak i wśród rodziców wywoływały zawsze i w dalszym ciągu wywołują wiele dyskusji. Zmieniają się treści i cele kształcenia, a dotychczasowe metody pracy z dziećmi nie zawsze dają zadowalające efekty. Na placówkach wychowania przedszkolnego spoczywa więc obowiązek podejmowania wciąż nowych przedsięwzięć mogących sprostać nie tylko aktualnym oczekiwaniom społecznym, ale i zainteresowaniom dziecka. Innowacyjności nie można rozpatrywać jako szczególnej zdolności niektórych, wybranych pedagogów. Jest ona wpisana w zakres kompetencji zawodowych współczesnego nauczyciela. Na zakończenie warto przytoczyć słowa B. Dymary:

[...] innowacyjność działania w jakiegokolwiek dziedzinie nie polega tylko na odkrywaniu nowych metod, form pracy, środków, lecz raczej na znajdowaniu nowych połączeń, nowych znaczeń w tym, co zastane i bliskie. Zmiana, np. pojęcia sytuacji dydaktycznej na nazwę okazja, lub gra z zadaniem byłaby częścią formalnością, nową imitacją postępu, gdyby nie cały kontekst owej sytuacji — okazji, gdyby nie pasja, talent, odwaga, pomysłowość, twórczość pedagogiczna bez granic (za: Dudel i in., 2014, s. 68).

Bibliografia

- Bender, D. (2016). *Innowacje pedagogiczne — ważny element w rozwoju edukacji*. „Hejnał Oświatowy”, 15, nr 24.
- Brańska, E. (1994). *Twórcze poszukiwania — innowacje i eksperymenty w wychowaniu przedszkolnym*. „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 4.
- Dudel, B. i in. (2014). *Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej (na przykładzie województwa podlaskiego)*. [CD]. Białystok: Fundacja Centrum Transferu Wiedzy i Innowacji Społeczno-Pedagogicznych.
- Jagiello, E. (2011). *Innowacje dydaktyczne na zajęciach z matematyki*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, nr 4.

- Kotarba-Kańczugowska, M. (2009). *Innowacje pedagogiczne w międzynarodowych raportach edukacyjnych*. Warszawa: Żak.
- Kwaśniewska, M. (2014). *Innowacja pedagogiczna*. W: J. Karbowniczek (red.), *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Erica.
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wyd. 3 popr. Warszawa: Żak.
- Palka, S. (1992). *Teoretyczne podstawy innowacji pedagogicznych*. W: T. Puślecki (red.), *Nowatorstwo pedagogiczne w nauczaniu początkowym*. Opole: WSP.
- Pólturzycki, J. (2003). *Innowacja pedagogiczna*. W: T. Pilch i in. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. II. Warszawa: Żak.
- Przyborowska, B. (2007). *Systemy innowacyjne w edukacji w kontekście teorii, metodologii i praktyki pedagogicznej*. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika alternatywna*. T. 2. Kraków: Impuls.
- Przyborowska, B. (2013). *Pedagogika innowacyjności. Między teorią a praktyką*. Toruń: Wyd. UMK.
- Radziewicz, J. (2003). *Warunki podejmowania innowacyjnych decyzji pedagogicznych*. W: E. Dombrowska, A. Niedźwiedzka (oprac.), *Twórczość — wyzwanie XXI wieku*. Kraków: Impuls.
- Smak, E. (2014). *Innowacje pedagogiczne w edukacji wczesnoszkolnej*. „Wychowanie na co Dzień”, 247, nr 4.
- Tokarski, J. (red.) (1980). *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: PWN.